

การประกอบอาชีพและรายได้ สร้างความมั่นคงและพัฒนาระบบการผลิตการปลูกข้าว เพิ่มความสามารถด้านการบริหารจัดการ การใช้เทคโนโลยี และการสร้างกลุ่มเครือข่ายในการยกระดับการพัฒนาของเกษตรกรชาวนา

2.2 การพึ่งตนเองของเกษตรกรชาวนา

วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวนาต้องเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และทิศทางการพัฒนาในอนาคต ได้ก่อรูปแบบที่ชัดเจนเพียงพอจะมองเห็นทางเลือกต่างๆ ซึ่งเกษตรกรชาวนาตัดสินใจว่าตนเองจะสืบทอดการทำนาและการดำรงชีวิตของตนเองอย่างไรให้สามารถอยู่ได้อย่างมีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งการมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะการพึ่งตนเองทำให้บางกลุ่มหันมาทบทวนทิศทางการทำเกษตรและการพัฒนาตนเอง จึงเกิดแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองของเกษตรกรชาวนาขึ้น

2.2.1 ความหมาย “การพึ่งตนเอง”

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถของคนที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็น ปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทางร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้อาจหมายถึง การจัดการชีวิตให้สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ อย่างเหมาะสมกับคนหรือสัตว์หรือธรรมชาติรอบๆ ตัวเรา นอกจากนี้การพึ่งตนเอง หมายถึง การมีสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตทั้งปัจจุบันถึงอนาคต สวัสดิการที่พร้อมจะตอบสนองเราทันที โดยที่เราไม่ต้องไปเรียกร้อง ให้ใครมาจัดสวัสดิการหรือให้ใครมาช่วยเหลือ (เสรี พงศ์พิศ, 2553, หน้า 89-90)

การพึ่งตนเอง คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างอิสระโดยไม่เป็นภาระของคนอื่นมากเกินไป (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550 และโกวิทย์ พวงงาม, 2553) ประกอบด้วย

(1) **ด้านเทคโนโลยี (Technological Self – Reliance)** หมายถึง การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ทั้งเทคโนโลยีการสื่อสาร การคมนาคม เทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกต่างๆ ในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ ควรเลือกใช้ตามความจำเป็น

(2) **ด้านเศรษฐกิจ (Economic Self – Reliance)** หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่อย่างสมดุลระหว่างความต้องการ และขีดความสามารถในการตอบสนองความต้องการของตนเอง ครอบครัว หรือชุมชนได้ตามอัตภาพ

(3) **ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource Self – Reliance)** หมายถึง การที่บุคคลหรือชุมชนมีความสามารถในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด รวมถึงมีการอนุรักษ์ให้คงอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ หรือรักษาให้ดำรงอยู่อย่างไม่เสื่อมโทรมจนหมดไป

(4) *ด้านจิตใจ (Psychological Self – Reliance)* หมายถึง การมีสภาพจิตใจที่มั่นคงกล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น บุคคลหรือชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง มีจิตใจใฝ่รู้ มีคุณธรรม มีเหตุมีผลในการคิดและตัดสินใจ

(5) *ด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social Self – Reliance)* หมายถึง การที่กลุ่มคนมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความไว้วางใจกัน ช่วยเหลือกันด้วยความเต็มใจ แบ่งปันความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ มีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับชุมชน เป็นการจัดการชีวิตที่เหมาะสมกับสิ่งต่างๆ โดยไม่มุ่งเน้นการแข่งขัน แต่เป็นการมองปัญหาและตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง หรือรับคำแนะนำจากผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตนเองได้

แต่ทั้งนี้ต้องมีความสมดุลความพอดีในชีวิต ประกอบด้วย

(1) *ความสมดุลของสาระการพึ่งตนเอง (Balance: B)* เป็นความสอดคล้องที่กลมกลืนระหว่างด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม

(2) *ความสมดุลของความสามารถในการจัดการ (Ability: A)* เป็นการวางแผนและจัดการระบบของกลุ่ม/ชุมชน โดยเฉพาะเรื่องสาระการพึ่งตนเอง รวมถึงความสามารถขอความช่วยเหลือจากภายนอก เพื่อขอความคิดเห็นและการสนับสนุน

(3) *การสร้างเครือข่ายการทำงาน (Networking: N)* เป็นความสัมพันธ์ของกลุ่ม/ชุมชน เพื่อให้เกิดพลังในการจัดการและสร้างสมดุลของสาระการพึ่งตนเองในการดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองที่เน้นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและสร้างความแข็งแกร่งเพื่อให้การจัดการปัญหาต่างๆ จากภายนอกกลุ่ม/ชุมชนได้

สรุปความหมายการพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถของเกษตรกรชาวนาที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด ไม่ใช่การตัดขาดการรับความช่วยเหลือจากภายนอก แต่เป็นการพึ่งตนเองโดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันบนพื้นฐานความรู้และคุณธรรมในวิถีการดำรงชีวิตและวิถีการทำนา ภายใต้เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านจิตใจ ด้านเทคโนโลยี และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยหลักแนวคิดของการพึ่งตนเอง การพึ่งพาอาศัยกัน และการพึ่งพาอย่างรู้เท่าทัน

2.2.2 ความสำคัญของการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการพัฒนามนุษย์มีหลักการสำคัญมาจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นแก่พสกนิกรชาวไทย ท่ามกลางกระแสการพัฒนาแนวคิดทางเลือกต่างๆ ในการพัฒนาสังคม โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาที่ *ความพอเพียง* คือ การบริโภคและผลิตอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณและ

เหตุผล ไม่ขัดสนแต่ไม่ฟุ่มเฟือย *ความสมดุล* คือการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม มีความสมดุลระหว่าง โลกาภิวัตน์ (Globalization) กับอภิวัดน์ท้องถิ่น (Localization) มีความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจกับการเงินและภาคคนกับสังคม มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจกับโครงสร้างการผลิตที่สมดุล มีการผลิต หลากหลาย ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด *ความยั่งยืน* คือพอเพียงอย่างต่อเนื่อง ในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีภูมิคุ้มกันที่ดี ระบบเศรษฐกิจและสังคม มีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทันและพร้อมรับต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ ในตลาดโลก มีการบริหารจัดการที่ดีสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คุณภาพคน คนต้องมีคุณภาพในด้านต่างๆ ตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสกลางได้ ต้องมีพื้นฐาน จิตใจ มีความสำนึกในคุณธรรมซื่อสัตย์สุจริต มีเมตริ มี ความเมตตาหวังดีให้กันและกัน มีหลักการดำเนิน ชีวิตที่อดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญา คิดอย่างรอบคอบก่อนทำ มีวินัยมีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต มีสุขภาพดีและมีศักยภาพ มีทักษะและความรอบรู้ที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพและหารายได้ อย่างมั่นคง และพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง (อภิชัย พันธเสน และคณะ, 2549, หน้า 58) ในการจะเดินตามทางสายกลางที่ว่า

ความพอประมาณ มีความพอเหมาะพอควรในเรื่องทรัพยากรที่ใช้ ไม่ใช่เกินขีด ความสามารถที่ธรรมชาติรับได้ เป็นเรื่องของขนาด (Scale) รวมไปถึงขนาดของกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ต้องมีความพอดี

ความมีเหตุผล เป็นแนวทางการจัดการชีวิต ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจสังคมอย่างมีหลักวิชา ทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ใช้ความรู้ ใช้ปัญญา เข้าใจปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้คน การมีเหตุ มีผลจากการเรียนรู้ที่เหมาะสม

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี มีหลักประกันว่าสิ่งที่ทำจะมั่นคงยั่งยืน มีการสร้างระบบโดยใช้ความรู้ ใช้ปัญญาและเป็นระบบที่มีพลังขับเคลื่อน ต้องมีความถึงพร้อมความรู้ ความรอบคอบและ ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และ ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความ รอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอก (เสรี พงศ์พิศ, 2549, หน้า 58-59) สามารถสรุป ได้ดังภาพที่ 2.3